

VÁRI LÁSZLÓ

Hadik Barkóczy Ilona és a szabadkőművesek

Hadik-Barkóczy Ilona grófnő (1833–1887) szabadkőművességbe való felvétele, majd a felvétel érvénytelenítésének ügye igen kevéssé ismert mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban, a róla szóló beszámolók pedig számos félreértést és ténybeli tévedést tartalmaznak. Esettanulmányunk célja az eseménysorozat tényszerű bemutatása és elemzése.

Az események résztvevői

A nagy múltú és nagy vagyonnal rendelkező szalai Barkóczy család Magyarország leggazdagabb földbirtokosai közé tartozott; mintegy 50 000 katasztrális hold hitbizományuk ugyan csak tizede volt a herceg és gróf Eszterházy család birtokának, de meghaladta például a szintén nagynevű gróf Festetic-család tulajdonát.¹ Az 1833-ban született Ilona édesanyja tolnai Festetics Antónia (1808–1886) Festetics Antal lánya volt. Barkóczy Ilona grófnő szüleinek egyetlen gyermeke volt, s hogy fiúág hiányában – az ősiség törvénye alapján – a vagyon ne szálljon oldalági örökösökre, apja, Barkóczy János (1798–1872) hitbizományt hozott létre javára, s királyi kegyként fiúsította leányát. A fiúsítás (*praefectio*) királyi privilégium volt, amelynél fogva az egyedül fiágra szóló javakban a fiutódok kihalása esetére valamely nő – többnyire az utolsó birtokos leánya vagy nővére – örökölhetett. A hitbizomány és a fiúsítás együttesen már kellő garanciát nyújtott a vagyon leány utódra való hagyományozásához.

Barkóczy Ilona jó képességeit magas szintű tanulmányokkal fejlesztette tovább; több nyelven, köztük latinul beszélt, érdeklődött a tudományok és művészetek iránt. A Magyar Történelmi Társulat alapító tagja volt, számos alapítványt támogatott. 1860-ban kötött házasságot Hadik Béla gróffal (1822–1872), öt fiukról és két lányukról tudunk (családi legendák szerint ezek közül néhány örökbefogadott Hadik unokatestvér²). Elsőszülött fiuk, Hadik-Barkóczy Endre örökölte a Hadik mellett a Barkóczy vagyont is.³

A szabadkőművesség iránti érdeklődése családi eredetű, nagyapja, Ferenc és annak testvére, János is szabadkőműves volt. A nagybátyjaként emlegetett Barkóczy Jánostól (1776–1801) rá maradt szabadkőműves könyvtár anyagának áttanulmányozása is ebbe az irányba vezette. (Érdemes megjegyezni, hogy édesanyja családjában, a Festeticsek között is sok szabadkőműves volt, de ez valószínűleg nem orientálta, ugyanis erről nem emlékezik

¹ Jászi Oszkár: *A magyar válság okai és következményei*. Huszadik század, 13. évf. (1912) 7. sz. 1–17. (http://mtdportal.extra.hu/huszadik_szazad/text/1912/1912%2007.pdf)

² „Ilona Barkoczy de Szala's male children may all have been adopted nephews of her husband Bela Hadik.” <http://barkoczy.com/o8/>

³ Az életrajzi adatok forrásai: Nagy Iván: *Magyarország családai*. Pótlék-kötet, Pest, 1868. 83.; Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. 1. köt. Budapest, 1911. 419–420.; 4. köt. Budapest, 1912. 439–440.

meg írásaiban.) A Barkóczy-család szabadkőműveseiről Abafi Lajos ír a magyarországi szabadkőművesség történetével foglalkozó forrásértékű művében.⁴

Ilona férje nem nézte jó szemmel felesége „hóbortját”, egy ízben a döblingi örültek házába is bezáratta⁵, de onnan egy hét múlva kijutott – nyilván kapcsolatainak és önállóan kezelt vagyonának köszönhetően.

Rokoni és baráti kapcsolatot tartott fenn Pulszky Ferencsel, a Jánosrendi Nagypáholy nagmesterével, és pálóci kastélyának gyakori vendégei voltak az Ungvár környéki társaság prominensei, mint például Tabódy Jenő, az ungvári Egyenlőség páholy főmestere.

Rangja, vagyona, fiúsítása és ismeretségei adhattak alapot azon elhatározásához, hogy a nőktől elzárt társaságba, a szabadkőművességbe való belépést megkísérelje.

A jómódú középnemes család sarjaként született Pulszky Ferenc (1814–1897), 15 éves korától tudósi pályára készült; világlátását jelentősen befolyásolta nagybátyja, a szabadkőműves Fejérvári Gábor, a szenvedélyes régész, akivel több külföldi utazást is tett. 1834-ben az országgyűlési ifjúságegység vezéralakja volt; 1839-ben némi politikai ügyeskedéssel országgyűlési követ lett, s Kossuth mellé állt. A szabadságharc bukása után Angliába menekült, s Kossuth képviselőtét látta el. Megszervezte Kossuth angliai és amerikai útját, és el is kísérte az USA-ba. (Kossuth Cincinattiban 1852-ben szabadkőműves lett – nyolc évvel megelőzve Pulszkyt.) 1860-ban Torinóban a magyar emigránsok képviselője volt, de alig egy év múlva elszakadt Kossuthtól és Deák támogatója lett. Ennek köszönhetően 1866-ban hazatérhetett, amit egy családi tragédia is felgyorsított. Rendkívül sokoldalú volt: politikus, régész, műgyűjtő, az MTA tagja, a Nemzeti Múzeum igazgatója huszonöt éven át, a magyar politikai és tudományos élet nem is oly szürke eminenciása.⁶

Pulszky szabadkőműves pályafutása közéleti és tudományos munkásságához hasonlóan nagyívú volt. Feltehetőleg pártfogójától, Fejérvári Gábortól nyerte az első indítást a szabadkőművesség felé. Az olaszországi Dante Alighieri páholy vette fel soraiba 1860-ban Torinóban, s páholytagsága is segítette széleskörű nemzetközi kapcsolatrendszerének kiépítését, például Garibaldival és Bakunyinnal. Hamarosan elérte a skót rítus 33. fokát, s hazatérése után itthon részt vett a szabadkőművesség újjáélesztésében. 1868-ban az „*Einigkeit in Vaterland*” (Egység a hazában) angol orientációjú páholy főmestere (vezetője) lett, később megválasztották a Szent István páholy örökös tiszteletbeli főmesterének. Az 1870. január 30-án létrejött János-rendi nagypáholy, majd az 1886-ban a két nagypáholy (a Jánosrendi és a Nagyoriens) egyesülésével létrejött Magyarországi Symbolikus Nagypáholy első nagy-

⁴ Barkóczy Ferenc, cs. k. kamarás, Ilona nagyatya az eperjesi „Az alvó oroszlánhoz”, a miskolci „Az erényes világpolgárhoz”, a temesvári „Három fehér liliomhoz”, a budai „Egyesüléshez”, a „Ferenc az örökdő oroszlánhoz” skót páholy tagja volt. Barkóczy János valószínűleg tagja volt az eperjesi páholyoknak. Abafi Lajos: *A szabadkőművesség Magyarországon*. (Reprint kiadás.) Budapest, 1993. 196.

⁵ „Hadik gróf férjem Bécsben 1871. szept. 10-én a döblingi tébolydába vitetett” Hajnal, a Magyarországi Nagy-Oriens lapja, 4. évf. (1877) 2. sz. 31.

⁶ „Az öreg Pulszky nélkül nincs semmi. Ha dolgozni kell, Pulszky Ferencet rántják elé, ha mulatni kell, akkor is Pulszky Ferenc válik be legjobban, ahova okos ember kell, ott van az öreg Pulszky, ahova ravasz diplomata szükséges, azt is elvégzi az öreg, ahol tudomány kívántatik, az mind az öreg dolga, ha valaki egy ócska cserepet talál a szántóföldjén, azt is Pulszkyval nézeti meg előbb, és csak azután adja oda a gyerekeknek játszani. Akinek valami gondolata van, az mind őhozzá siet konzultálni, s az is, akinek semmi gondolata nincs. Protezsál, dirigál, intrikál, ront, bont, javít, rendez. Mintha ezer keze volna. Egy napig sem tudnánk megélni nélküle!” Mikszáth Kálmán: „*Pulszky papa*.” In: *Cikkek és karcolatok II*. Budapest, 2005. 1474–1476. (http://www.akonyv.hu/klasszikus/mikszath/cikkek_es_karcolatok_2.pdf)

mestere lett. A magyarországi szabadkőművességen belüli primátusa és tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt, valóságos kultusz alakult ki körülötte.⁷ Ő támogatta a háttérből Barkóczy Ilona felvételét a szabadkőművességbe – de nem saját nagypáholyába, hanem a „konkurens” Nagyoriens keretei között működő páholyokba.

A Hadik-Barkóczy eset kivizsgálója, Ivánka Imre (1818–1896) a szabadságharc idején nemzetőr százados, majd alezredes volt, később Batthyány Lajos miniszterelnök titkára lett. Jelačić elfogatta, 1850-ig Königrätz várbörtönében raboskodott. 1865-től 1895-ig tagja a képviselőháznak, 1878–1891 között az Északkeleti Vasúttársaság vezérigazgatója – a vasutas nyelv megmagyarítója. 1895-től főrendiházi tag. A magyarországi Vöröskereszt és az Országos Honvédegyelet megszervezője volt. Kívánságára a Johannita rend palástjában ravatalozták fel és '48-as katonái felszerelését tették koporsójára máriabesnyői temetésén. (Kriptáját 2009 szeptemberére felújították.) Szabadkőműves pályafutása üstökösszerű volt. 1873-ben vették fel a „Corvin Mátyás” páholyba, s még ugyanabban az évben legény, majd mester lett. Átlépve a budapesti „Hungária” páholyba, először szónokká, később főmesterré választották. A skót rítus 18., 30. és 33. fokára a rákövetkező évben, 1874-ben emelték. 1875-ben beválasztották a „Nagy Konzisztóriumba”, és a Szövetségtanács alelnöke lett. Számos vizsgálóbizottság tagja, illetve elnöke, 1875-ben a Hadik-Barkóczy eset kivizsgálója volt. 1893–1896 között ő töltötte be a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy nagymesteri posztját.⁸

A magyar szabadkőművesség a Martinovics összeesküvés következményekénti betiltása (1795) után – néhány próbálkozástól eltekintve – csak a kiegyezést követő konszolidáció eredményeként működhetett legálisan Magyarországon.

1861-ben rövid időre létrejött a „Szent István” páholy, de a politikai viszonyok nem tették lehetővé fennmaradását. Ezt követően 1868-ban alakult meg az „*Einigkeit in Vaterland*” páholy az angol nagypáholy (UGLE) támogatásával és Pulszky Ferenc főmesterségével. Hamarosan követte 1869-ben „A Három liliumhoz” páholy, majd a rákövetkező évben újjáalakult a „Szent István” páholy. Amint a jánosrendi, 3 fokozatú páholyok száma elérte a hetet, 1870-ben megalakult Magyarország János-rendi Nagypáholya (1870–1886), melynek nagymesteréül Pulszky Ferencet választották. Még ugyanabban az évben huszonkettőre nőtt a jánosrendi páholyok száma. A János-rendi Nagypáholy 1875-ben érvényben levő alkotmányában szerepelt a feltételek között, hogy csak férfiakat vesznek fel.

A külföldön skót rítusú páholyokba belépett emigránsok közül a Besze János és Türr István neve által félmjelzett csoport törekedett itthon a skót rendszer elterjesztésére. Az első „skót” páholy az 1869-ben alakult „Corvin Mátyás, az igazságos” volt, melyet hamarosan több másik is követett. Mivel nem sikerült egyezsége lépni a 3 fokozatú páholyokkal, nem sokkal a János rendi Nagypáholy létrejötte után, 1871-ben megalakult Magyarország Nagy-Oriense (1871–1886), és Joannovics Györgyöt választották nagymesternek. 1873-ra már 18 páholya volt 1004 taggal. A Nagyoriens 1875-ben érvényben levő alkotmányában a felvétel feltételei között nem szerepelt a jelöltek neve.⁹

A Nagy-Oriens a Magyarországi János-rendi Nagypáhollyal hol együttműködve, hol rivalizálva dolgozott a szabadkőművesség elterjesztése érdekében; végül hosszas tárgyalások

⁷ Jászberényi József: „*Iránta való szeretetünk szilárd és örök*”. Kelet, A Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy lapja, 47. évf (2004) 1. sz. 50–56.

⁸ Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Budapest és a szabadkőművesség*. Budapest, 2005. 195–196.

⁹ *Magyarország Nagy-Oriense Alkotmánya, Alapszabályai és Törvénykezési szabályai*. Pest, 1873.

után 1886. március 21-én a két szabadkőműves főhatóság egyesülésével létrejött a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy.¹⁰

Hadik-Barkóczy Ilona felvételének ügye

Hadik-Barkóczy Ilona már 1871 tájékán szerette volna felvétetni magát a szabadkőműves-ségbe. Ez idő tájt saját bevallása szerint már letette a szabadkőművesi esküt Pulszky Ferenc kezébe.¹¹ Pulszky ezzel kapcsolatban nem nyilatkozott, de elképzelhető, hogy a grófnő megnyugtatója érdekében eljárt vele egy felvételi szertartást. Ezt az is alátámasztja, hogy a grófné események utáni első „vallomásában” az szerepelt, hogy a könyveken kívül Pulszky-tól is tudomást szerzett a szabadkőműves titkokról – bár ezt az állítását később visszavonta.¹²

Tabódy Jenő, az ungvári „Egyenlőség” páholy főmestere a Nagyorienshez 1874 közepén írt leveleiben azzal kapcsolatosan kért segítséget, hogy miként „viselje magát a grófnénak, a szabadkőművesség irányában mindig élénkebben nyilvánuló érdekelttségével szemben?” „Csáky Tivadar helyettes nagymester kimerítő válaszában világosan előadá azon okokat, amelyeknél fogva a nők és így a grófné is, a szabadkőművességbe be nem fogadhatók.”¹³

Ez a válasz a szokásos korabeli sztereotípiákat tartalmazza – a nők nem tudnak titkot tartani, cifrázkodók és viszályt szítanak a férfiak között. De volt egy számomra rendkívül meglepő érve is a helyettes nagymesternek: „A nőnek nincsen helye a páholyban valamint nincsen helye a zöld asztalnál (...)”¹⁴ Azaz a kártyázással állította párhuzamba a szabadkőművességet...

Mivel a grófnő a minden szabadkőműves számára meggyőző érvek ellenére sem volt hajlandó feladni szándékát, Csáky Tivadar egy találkozót szervezett 1874 decemberében a grófnő, Tabódy Jenő főmester, Pulszky Ferenc nagymester és saját maga részvételével Pulszky budapesti szállásán. Ezen Csáky mellett Pulszky is azt az álláspontot képviselte, „misperint nőket a szabadkőművességbe felvenni nem szabad”.¹⁵ Ennek ellenére a grófnő 1875 januárjában beadott egy kérvényt a Nagyorienshez a felvétele érdekében. A kérvényben arra hivatkozott, hogy a könyvek által tudomására jutott szabadkőművesi titkok megőrzésének méltó módja a felesketése lenne, s hivatkozik fiúsítására, amellyel törvény előtti önállóságra tett szert.¹⁶ A Pulszky szállásán tartott találkozón egyébként meggyőzően de-

¹⁰ L. Nagy Zsuzsa: *Szabadkőművesek*. Budapest, 1988. 51.; Jászberényi József: *A magyarországi szabadkőművesség története*. Budapest, 2005. 91–95.; Hollós László: *A szabadkőművesség története*. Budapest, 1873. 97–100. (http://mtdaportal.extra.hu/books/a_szabadkomuvesseg_tortenete_kulonos_tekintettel.pdf); Fekete Ignác: *A szabadkőművesség rövid története*. [Miskolc], [2010.] (Reprint kiadás.) 73–76. (http://mtdaportal.extra.hu/books/a_szabadkomuvesseg_rovid_tortenete.pdf)

¹¹ „Ő már 4 év előtt Pulszky kezeibe a sz. k. i. [szabadkőművesi] esküt letette (...)”. *Hajnal*, 3. évf. (1876) 10. sz. 133.

¹² *Hajnal*, 3. évf. (1876) 10. sz. 133.

¹³ *Hajnal*, 3. évf. (1876) 10. sz. 121.

¹⁴ *Hajnal*, 2. évf. (1875) 2. sz. 22.

¹⁵ *Hajnal*, 3. évf. (1876) 10. sz. 122.

¹⁶ „A M.: N.: O.: hez [Magyarország Nagy-Orienséhez]. Rég óta kívánságom a szabadkőművesi rend tagja lenni. Véletlenül a rend titkainak egy nagy része, mult századbeli könyvek és irományok által tudomásomra kerülvén, kötelességemnek tartottam azt illető helyen bejelenteni. A becsületesség követeli tőlünk, ha egyvalaki titkai történetesen, annak akarata és engedelme nélkül, kezünkhez kerülnek, hogy az illetőnek bevalljuk ebbeli tudásunkat és kérjük fogadja hallgatási és titoktartási eskünket. Ezen elvből kiindulva hét évi hosszú próbák és óvatos tapogatások után, melynek a titkoszégés kikerülése végett alávétém magam, az unghvári t.: és i.: [tökéletes és igazságos] az

monstrálta a szabadkőműves titkokban való jártasságát.¹⁷ S kiderült az is, hogy azért olyan bizakodó a felvételét illetően, mert „a nyert felvilágosítások daczára is azon véleménynél maradt, hogy a 33-asok feltétlen vezetői a szabadkőművességnek, és hogy ezeknek és így az egész szövetségnek feje Magyarhonban Pulszky Ferencz nagymester”.¹⁸

A felvételi kérelemből egyértelműen kiderül, hogy a megszerzett titkokra való hivatkozásával a grófnő Elizabeth Aldworth precedensértékű esetére utalt – akit az után vettek fel, hogy kihallgatott egy szabadkőműves összejövetelt –, s végül adu ászként hozta szóba fiúsításának tényét; ezen túlmenően pedig Pulszky hatalmában bízott. A későbbiek során megnyitotta erszényét, „a kassai Fröbel-egyletnek 500 forintot ajándékozott”; ezzel jelezte, hogy a szabadkőművesség számíthat vagyonára.¹⁹

A felvételi kérvényt az előzmények ismeretében nem meglepő módon elutasították: „Eme kérvényt a szövetségtanács 1875. január 10-diki ülésében egyhangulag elvetette, főindokul azt hozván fel hogy nők felvételét a törvény tiltja.”²⁰

Mindeközben a grófnő bizalmas embere, Vezerle Gyula – aki korábban ügyvédként praktizált – két páholyt is próbált megpuhítani a felvétel érdekében. Az egyik a Barkóczy család pálóci kastélyától 20 km-re keletre levő ungvári „Egyenlőség” páholy; a másik pedig a Pálóctól 87 km-re nyugatra működő kassai „Egyetértés” páholy. Vezerlét Pulszky is segítette: profán (nem szabadkőműves) létére szabadkőműves látogatójegyet kapott tőle, hogy a páholyokba bejuthasson. Jellemző a kor és a két nagypáholy viszonyaira, hogy ehhez a másik nagypáholy vezetőjének aláírását is elfogadták.

Vezerle ugyan Kassán is haladást ért el, de Ungváron járt teljes sikerrel; ha nem is Tabódy főmester, de Mocsáry Géza helyettes főmester hajlott a dologra, és közreműködött tíz mesterfokú szabadkőműves meggyőzésében. Felmerült a grófnő rossz egészségi állapotáról szóló orvosi bizonyítvány készíttetésének ötlete, de a grófnő orvosa ezt nem volt hajlandó aláírni.²¹ A felvétel napját 1875. november 11-re tűzték ki. A grófnő ragaszkodott

»Egyenlőséghez« címzett □-hoz [páholyhoz] folyamodtam felvételemért. Ezen □ [páholy] ügyemet a M.: N.: O.: -hez [Magyarország Nagy-Orienséhez] fellebbezvéen jóváhagyás végett, helyesnek tartom egy második folyamodvánnyal a M.: N.: O.: -hez [Magyarország Nagy-Orienséhez] járulván azon kéréssel, méltóztatna kivételes esetem következtében a rendbe befogadni, annál inkább, mivel a szabadkőművesi rend azon alapelvét illetve, mely szerint nők be nem fogadhatók, megjegyezhetem, hogy a törvény előtt önálló vagyok, mint egy törvényesen elismert hitbizomány fiúsított birtokosa. Ezen körülményt ajánlván a M.: N.: O.: [Magyarország Nagy-Oriensé] tisztelt tagjai figyelmébe, bizva várok kedvező feleletet e kérévelemre. / Hadik-Barkóczy Ilona s. k.”

Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 137–138.

¹⁷ „(...) a helyettes nagymester meggyőződött, hogy a grófné a legtöbb szabadkőművesi jeleknek birtokában van (...)” Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 121–122.

¹⁸ Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 122.

¹⁹ „Hadik-Barkóczy Ilona grófnő a napokban érkezett haza Pulszky Ferencz, Overbeck és mások társaságában tett görögországi utazásából. Hazaérkezését újabb nemes tett jelöli; a kassai Fröbel-egyletnek 500 forintot ajándékozott. Jelenleg pedig abban buzgólkodik, hogy Kassán szeretetházat létesítsen.” Vasárnapi újság, 22. évf. (1875) 46. sz. 732. (<http://www.epa.oszk.hu/0000/00030/01132/pdf/01132.pdf>)

²⁰ Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 122.

²¹ „Mily tartalmú volt azon bizonyítvány, mely hozzá hozatott Hadik grófné egészségi állapotára vonatkozva – aláírás végett?”

A bizonyítvány készen, fogalmazva, V. [Vezerle Gyula] által hozatott hozzám, oly tartalommal, hogy »Hadik grófné oly mérvben óhajtja felvételét a szabadkőművesek közé, hogy ennek megtagadása esetében méltán lehet tartani attól, hogy elméje megháborodik« – s azon kérés intéztetett hozzám, hogy azt annál is inkább aláírjam Dr. Hercz Mórral együtt, mert a grófnét évek óta mint

Pulszky jelenlétéhez. Az iniciáció rendben lezajlott, a jelen levő tíz mester megszavazta a grófnő felvételét, lebonyolították a ceremóniát. A grófnő írásban válaszolt a szokásos felvételi kérdésekre,²² megírta „végrendeletét”²³, a helyettes főmester pedig szabályszerűen kitöltötte a felvételi okmányt. A kitöltés ugyan szabályos volt, az okmány azonban nem. Mint később kiderült: Mocsáry Géza nem tudott szerezni a Nagyoriens által kibocsájtott eredeti oklevelekből, így nyomtatott néhányat.

Pulszky a felvétel ideje alatt az előtérben tartózkodott (amely a páholytól függönnyel volt csak elválasztva), majd a felvételi szertartás végeztével bevonult, és a páholy diszvendégeknél fenntartott helyét foglalta el. A helyettes főmester üdvözlésére válaszbeszédet tartott. Nagymesteri minőségében szerepelt tehát, bár arra ügyelt, hogy magán a felvételen ne vegyen részt. A felvételtől készült „rajztábla” (jegyzőkönyv) részletesen leírja a történetet.²⁴

háziorkosa ismervén, könnyen megítélhetem tulzott szellemi feszültségét és izgatottságát. – E kért egyszerűen visszautasítottam, s a kért aláírást megtagadtam. / 8/12 1875 Demjanovich Iván s. k.”Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 127.

²² „1. Mivel tartozik az ember Istennek?

Az ember kötelessége az Isten iránt, hogy az ős szellem kifolyásait a természetben és annak törvényeiben felismerve, és az önnön törvényszerű szabályos magaviselete és bölcs gondolkodása által megtisztelje; a nagy eszme és jótett az egyetlen emberhez méltó imádság a fő szellemhez.

2. Mivel tartozik az ember felebarátjának?

Hogy a természet legelsőrendű teremtését, az embert igyekezvén, s abban feltalálván a szellemi szikra a lélek magasztosságát, annak tiszteletét, az emberiség eszméjéért, s boldogításáért feltartja áldozni a csekély egyénét, csak akkor tartván kizártnak s jogosultnak az önnön egyénisége feltartását, ha az, az emberi nem nagyobb száma hasznával s boldogságával nem ellenkezik, kötelessége saját jólétét a közjóért alárendelni, s magát a közjóért feláldozni.

3. Mivel tartozik az ember önmagának?

Önnön maga iránt nincs más kötelessége az embernek, mint az önismeret és lelkiismerete tisztaságát szeplőtlenül őrizni, s magát alárendelni a társadalom fenntartása vezér eszméinek, közös feláldozása egymásért, mindenki egyért, egy mindnyájokért!” Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Szabadkőműves nők*. Élet és Tudomány, 48. évf. (1993) 1. sz. 15.

²³ „Tevékenységetem, eredményeit s emlékezetemet a szabadkőművesi rendre bízom! Magyar hazám jólétét, a gyerekeim jövőjét annak oltalmába ajánlom.” Berényi: *Szabadkőműves nők*, 15.

²⁴ „Az Unghvár kel. [keletén] dolgozó „Egyenlőség” című t. és i. □-nak [tökéletes és igazságos páholy] az i. v. [igaz világhossz] 000875. évi nov. 11-én tartott elsőfoku munkájáról felvett r. t. -ja [rajztáblája, jegyzőkönyve]. Mocsáry Géza h. f. m. [helyettes főmester] kalapács vezetése alatt [elnökletével]

1-ör Mocsáry Géza h. f. m. [helyettes főmester] előadja, hogy a mai munka napirendjén Hadik-Barkóczy Ilona urnót ohajtaná rendünkben felvenni, s e célból hívta egybe a munkát. Mielőtt a felvételt foganasítaná, megrendeli a felvétel iránti szavazást.

A szavazás megejtetvén Hadik-Barkóczy Ilona felvétele mellett 10 fehér golyó szavazott 10 fekete ellenében, ekként felvétele egyhangulag elfogadtatott.

2-or. A vizsgáló t. [testvér] jelentést tesz, hogy Hadik-Barkóczy Ilona a fekete kamrában van és magát felvétetni kívánja.

A profán bevezettetvén szabályszerűen felvétetett.

3-szor. Szertartásmester jelenti, hogy az előcsarnokban látogató van, még pedig Pulszky Ferencz nagymester.

Ezen jelentés után Pulszky Ferencz nagymester bevezettetvén, a keleten [a páholy fő helyén] helyet foglalt.

4-er. Az indítványzások köröztetvén, abban misem találtatott.

Két héttel később, november 24-én érdekes közjáték zajlott le a Nagyorienis közgyűlésére érkező kassai küldöttek jóvóltából, akik Csáky Tivadar helyettes nagymestertől érdeklődtek, hogy miként kezeljék Hadik-Barkóczy Ilona felvételi kérését, aki megbízottja (Vezerle Gyula) szerint nagyon bőkezűen honorálná, ha felvették a kassai páholyba.²⁵

Csáky elutasító szavai ellenére a két kassai küldött másnap felkereste Pulszky Ferencet, s szavaikból kiderült, hogy ha Pulszky vezetné a felvételt, akkor ők nem elleneznék a dolgot. Pulszky persze kitért ez elől, már csak azért is, mert a grófnő már fel volt véve Ungváron.²⁶

Miközben a kassaiak Pulszkytól tárgyaltak, robbant a bomba – Csáky Tivadar tudomást szerzett Tabódy Jenő főmester bizalmas üzenetéből Barkóczy Ilona felvételéről. Azonnal értesítette Joannovics György nagymestert, aki Ivánka Imre vezetésével vizsgálóbizottságot rendelt ki az ügy részletes feltárására. Azért Ivánkát bízták meg a feladattal, mert már számos vizsgálatot eredményesen lebonyolított, ráadásul ismerős volt Ungváron – alig egy évvel korábban ő ellenőrizte a páholy munkáját.²⁷

A vizsgálatra december 8-án került sor az ungvári páholyban. A grófnő felvételében részt vetteknek a következő kérdésekre kellett válaszolniuk:

„1. Mondaná meg ki szólította fel a munkabani részvételre?

5-ör. Az özvegypersely köröztetvén, abban 37 téglá [pénzegység] és 44 kavics [aprópénz egység] találtatott; átvette a titkár.

Ez után a munka rendszeresen befejeztetett. / Jegyzette: Finciczky Mihály s. k. / titkár”

Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 123.

²⁵ „1875-ben a közgyűlés alkalmával: nov. 24-én Letzter és Widder Mór t.: [testvérek] a kassai »Egyetértés« □ [páholy] tagjai felkeresték a helyettes Nagymestert, és tőle tanácsot kértek, hogy mikép járjanak el Hadik-Barkóczy grófné irányában, a ki egy V... [Vezerle Gyula] nevű profán utján – a kit azonban Pulszky Ferencz nagymester, egy látogató jegyre sajátkezűleg irt szavakkal mint testvért mutatott be, a kivel a grófné felvétele iránt ő szólott – felvételét □-ukban [páholylukban] sürgeti, és a nevezett közvetítő utján a □-nak [páholynak] tetemes anyagi előnyöket ígért.” Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 122.

²⁶ „[Letzter Simon, Kassáról] »Miután Ön Hadiknét nekünk felvételre ajánlja jelen akar-e lenni a felvételnél?«

Válasz: »Igen kedves t.: [testvér] - reményem, hogy mint vendéget be fognak bocsájtani.«

ÉN: »Ez nem elégséges. Önnek a kalapácsot kell vezetni, és a felvételt eszközölni.«

Ő: »Hová gondol hiszen én más rítushoz tartozom. Ezt tennem nem szabad.«

ÉN: »Ha majd a sz.: k.: -i [szabadkőművesi] világ ujjal mutat reánk és azt mondja ezen 7 tt.: sz.: k.: -i [testvérek szabadkőművesi] esküjüket megszegték, és becstelének, akkor önt kell előtérbe állítanunk, és azt mondanunk, hogy önnek rendeletére, és önnek vezetése alatt történt – elvállalja-e a felelősséget?«

Ő: »Nem, soha, ezt nem tehetem, ezt nem teszem.«

ÉN: »Akkor szorosan alapszabályainkhoz kell alkalmazkodnunk és a nőt vissza utasítanunk.«

Ő: »Úgy bizony ezt kell tenniük k.: t.: [kedves testvér]. Ez kötelességük mint kőművesek és becsületes embereknek.«

Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 122–123.

²⁷ Ivánka Imre ellenőri jelentése, 1874. január 17.: „Közöttük csakis egy orosz [ruszin] és egy vagy két német származású egyén található, politikai árnyalatra nézve is a páholy leginkább ellenzéki tagokból áll, a szövetség szent céljainak fognak szolgálni, ha jól megválogatva más nemzetiségbeli és más politikai árnyalatú befolyásos egyéneket fognak a szabadkőművességnek megnyerni.”

Cieger András: *Érdekek és stratégiák. A helyi politikai elit érdekérvényesítési lehetőségei a kárpátaljai régió vármegyéiben a dualizmus időszakában.* Korall, 13. 2003. szeptember, 94–95. (<http://www.epa.hu/00400/00414/00009/pdf/05cieger.pdf>)

2. Nem volt e tudomása, vajjon Hadik grófné felvételére vonatkozólag történt már tavaly értekezés, s mi bírta önt arra, hogy daczára a tagadó válasznak, a grófné felvételét megszavazta?

3. Van-e tudomása, hogy egy orvosi okmány állíttatott ki a grófné egészségére nézve?

4. Van-e tudomása, hogy a grófné anyagi áldozatokat ígért?

5. A jelek rendszeren közöltettek-e?

6. A tanoncz-okmányt látta-e?

7. Látott-e még ily üres tanoncz-okmányt?

8. Hol volt Pulszky a felvételi munka alatt?

9. A munka után volt-e vakolás?

10. Nem emlékszik-e, ki adta fel a jeleket a grófnénak?²⁸

A válaszokból kitűnt, hogy Mocsáry Géza helyettes főmester szervezte meg a „felvételi munkát” és beszélt rá a szükséges tíz mestert, akik akkor valamennyien, egyesek pedig a vizsgálatkor is egyetértettek a felvétellel. A grófnő megromlott egészségi állapotáról egy kivétellel senki sem tudott. Barkóczy Ilona anyagi támogatásában annak ellenére bíztak, hogy erre vonatkozó ígéret nyilvánosan nem hangzott el. A beavatás szabályszerűen lezajlott, néhányan észrevették, hogy a grófnő ismeri a ceremóniát. A tanonc (inas) oklevélről kiderült, hogy hiányzott róla a Nagyorien's pecsétje, és nem a legújabb típusú volt. A felvételi munka után a grófnő és Pulszky szűk körben vacsoráztak, nem volt „vakolás” (szertartásos közös étkezés).

A vizsgálat azt állapította meg, hogy Mocsáry Géza helyettes főmester a legfőbb bűnös, részben felelősek továbbá a felvételen résztvevő mesterek, de tagadhatatlan Pulszky Ferenc felelőssége is – ő azonban nem tartozott a Nagyorien's hatáskörébe.

Mocsáry Géza védekezésében kitartott a felvétel jogossága mellett, és számos indokot sorolt fel ennek igazolására: a Nagyorien's alkotmánya nem tiltja nők felvételét, a grófnő ráadásul fiúsított; úgyis ismeri a szabadkőműves titkokat, férjétől is menekül a szabadkőművességbe; elméjét veszélyeztette volna a felvétel megtagadása; anyagi és szellemi támogatást adhat a szabadkőművességnek mind helyi, mind országos szinten; s bár a felelősséget magára vállalja, a páholy nevében követeli a felvétel elfogadását.²⁹

²⁸ Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 124.

²⁹ Mocsáry Géza védekezése (általunk kivonatolva): „Az unghvári „Egyenlőség” □ [páholy] 10 testvére f. év november 11-én esti 8 órakor megtartott munkában gr. Hadik Bélánét felvettük, neki a jelt, szót s érintést megadtuk, s a páholy nevében részére az okmányt kiállítottuk; tettük pedig ezen szabálytalanságot a következők miatt:

1. Tettük sz. . k. . i [szabadkőművesi] rendeltetésünk betölthetése érdekében.

2. Tettük □ -unk [páholyunk] érdekében. 3. Tettük a budapesti szövetség érdekében.

4. Tettük azért, mert alkotmányunk nyíltan nem tiltja.

9 éve a sz. . k. . i [szabadkőművesi] eszmével foglalkozik; Majd minden sz. . k. . i [szabadkőművesi] művet nagybátyja könyvtárából ismer; A jeleket mind tudja; Férje Döblingbe, a tébolydába záratta, férjétől és környezetétől retteg, csak társulatunkban véli nyugalmát feltalálhatni; Kis gyermekeitől félti a gondos anya elvesztését; Páholybeli orvos tt. . ink [testvéreink] szerint agybjaj veszélyezteti; Olyanokat kell felvenni, akik szellemileg és anyagilag képesítettek; A legképzettebb, legeszebb, legerkölcösebb hölgyek egyike; Egyike a leggazdagabb főúri tagoknak; A kassai Fröbel-egyletnek 500 ftojt ajándékozott; Unghvart szeretetházat fog felépíteni; A kolera-járvány idejében személyesen ápol; A páholy tespedett szellemileg; Vajúdott anyagilag; Pénzünk elfogyott, még lakbérünk is fizetetlen; A páholy elalattásáról is szó volt; Új erő kell; Tekintélyes férfi tagokat bevon; A felvétellel jogosult lehet a páholyház felszentelésére egy nagyobb összeget felajánlani; Alkotmányunk határozottan nem zárja ki a nőket; Ő mint fiúsított nő régi magánjogunk szellemében a férfiakat megillető jogokat gyakorolhatta; Az okmányt V. [Vezerle Gyula] küldé nekem; s csak a mi □ -unk

Csáky Tivadar helyettes nagymester a kassai és az ungvári főmester társaságában Kassán „kihallgatta” Hadik-Barkóczy Ilonát. A grófnő bizonyára azért vállalkozott erre, mert még reménykedett, hogy felvételét elfogadtathatja a Nagyoriens vezetésével. „Vallomásában” védekezett a felvétel pénzzel, vesztegetéssel való elérésének vádjá ellen, s még mindig bízott Pulszkyban.³⁰

A grófnő „kihallgatásával” lezárult a vizsgálat, Ivánka Imre elkészítette jelentését, melynek főbb következtetései az alábbiak:

„Az egész magyarországi skót szertartású sz. k. -get [szabadkőművességet] megtámadó merényletnek főttényezője: Pulszky Ferenc.

Pulszky Ferenc segédéként szerepel a profán V. [Vezerle Gyula]

A legszigorúbb bíráló alá esik Mocsáry Géza, szánt-szándékkal tévútra vezette a tt. re [testvéreket], h. f. m. [helyettes főmesteri] autoritásával hamis felvételi okmányt állíttatott ki. Eltekintve minden más kózsá hírtől, már ezen eljárása magában elegendő, hogy a sz. k. s. g [szabadkőművesség] soraiból kizárassék. A többi tt. re [testvérekre] nézve meggyőződésem szerint a szigorú elbírálás mellett a t. i [testvéri] szeretetnek is helyt kell adni.”³¹

[páholyunk] nevében állíttatott ki; Pulszky Ferenc t. ünk [testvérünk] az egész dologról mit sem tudott, a felvételi munkánál jelen nem volt; ő csak a vakolásnál értesült a grófné felvételéről. A részt vett testvéreket én híttam a munkába; A felelősség terhe első sorban rám nehezedik;

Kegyeskedjék Sz. ett [Szeretett] Nagymester t. em [testvérem] befolyását arra felhasználni, hogy Hadikné a szövetségbe felvétessék; nélküle nem lehetünk többé tagjai.” Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 129–130.

³⁰ A grófnő „vallomása”, Kassa, 1875. december 9. (általunk kivonatolva): „Jelen vannak: Csáky Tivadar helyettes nagymester, Széky Péter szövetségtanácsi titkár, Moskovich Jakab kassai, Tabody Jenő unghvári főmester

1. Ő V. G [Vezerle Gyula] urat magán és politikai megbízásokra szokta felhasználni; egyszer azt mondta, ha „egy páholyba felvettetnék, megaranyozná őt”

2. Mocsáry Gézával beszélt belépési vágyairól, de semmit sem ígért, semmit sem adott.

3. Felvétele után nem adott pénzt senkinek; csak 100 fto V-nek [Vezerlének] és 1000 fto lovászmesterének

4. November 3-án V. [Vezerle] kinyilatkoztatta, hogy felvétele rendben van, úgy az unghvári mint a kassai páholyok készek felvenni, tüzzön ki felvételi határnapot. [Unghvárt választotta, nov. 11-ét és Pulszky jelenlétét kötötte ki.]

5. Unghvárra 11-én bemenvén még mindig kételkedett, Pulszkyknak megérkezése által meg lett nyugtatva...

6. Ő felvétele szabályosságában kételkedett azért, mert Pulszky nem volt a □-ban [páholyban]... és mert bizonyos szertartások, melyekről ő régi könyvekben olvasott, vele nem eszközöltek.

7. Pulszky, midőn Göröghoni újtökből visszatérve ... [felvételéről] kinyilatkoztatta, hogy lehetetlen, később levelet kapott tőle [mely szerint] kívánsága teljesülhet ... s a felvételnél meg fog jelenni.

8. Ő csak Pulszkyban bízik, őt 33-asnak és mindnyájunk fejének tartja, ő már 4 év előtt Pulszky kezébe a sz. k. i [szabadkőművesi] esküt letette, és azt híven meg is tartotta ...

9. Melegen óhajtja, miszerint felvétele ismertessék el és ő szabályosíttassék ... [ezért kész] a szükséges lépéseket ... megtenni.

10. Késznek nyilatkozott mindezeket bárki előtt elmondani a kit a N. O. [Nagy-Oriens] ki fog küldeni...

11. Megmutatván ... a neki kiadott tanonczbizonyítványt, constatáltatott, hogy az teljesen megfelel a régebben a N. O. [Nagy-Oriens] által használt mintával, rajta volt a Deutsch nyomda czége, de nem volt rajta a hátán a láttamozási záradék. Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 132–133.

³¹ Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 131.

A december közepén benyújtott vizsgálati jelentés alapján január 5-én megszületett az ítélet, de csak március 20-án tették közzé:

„Mocsáry Géza – bűnös, mint főtényező örökre kizáratott;
3 fő, a páholy világosságai [vezető tisztségviselői] – a szövetségből kitoröltettek;
6 fő sz. : k. : [szabadkőműves] jogaiktól felfüggesztettek [1x12, 1x6 és 4x3 hónapra];
1 fő felmentetett.”³²

Látható, hogy az ítéletek nem voltak olyan szigorúak, a páholyt nem oszlatták fel, ráadásul Mocsáry Géza kivételével az összes közreműködő mester – kérvényükre – később kegyelmet kapott. (A három hónapra felfüggesztettek büntetése közben le is járt.) Az más kérdés, hogy a páholy két évvel későbbi „elaltatásában” (megszűnésében) is bizonyára szerepet játszott ez az eset.³³

További kéthónapnyi fejtörést okozott az illetékeseknek, hogy mi legyen a végül is teljesen szabályosan felvett, az összes rituálén keresztüljutott grófnővel. Konzultáltak a baráti nagypáholyokkal, és a szövetségtanácsban is megvitatták az esetet. Érdemes megjegyezni, hogy nem a felvételt érvénytelenítették, hanem formai kifogásokat emeltek ellene.³⁴

Miután megszületett az elutasításról a határozat, a felvétel szabálytalanságának indoklásául az előzetes formai szabályok, iktatás, nyilvántartásba vétel hiányát jelölték meg. Körlevélben tiltották meg a páholyoknak a grófné munkákra való bebocsátását, és „letartoztatni” rendelték a grófnő tanonc oklevelét³⁵ – amit ő önként nem volt hajlandó visszaadni.³⁶

Megoldatlan maradt – a Nagyoriens szempontjából – Pulszky Ferenc felelősségre vonása, akit az Ivánka jelentés „főtényezőnek” nevezett. Mindenesetre a vizsgálat megállapításait átküldték a Jánosrendi Nagypáholyoknak – egyrészt tájékoztatásul, másrészt várva azok reakcióját.³⁷ A Jánosrendi Nagypáholy vezetősége hosszas belső egyeztetés után azt a megoldást választotta, hogy az éppen aktuális tisztújításon a biztos befutónak számító Pulszky nem indult a nagymesterségért, de helyét nem töltötték be.³⁸ Egy év múlva újra megválasztották.

Az eset nagy feltűnést keltett a profán sajtóban is, amint az Gelléri Mór Hadik-Barkóczy Ilona halálára írt nekrológiájából kiderül. Az esetről a Pester Lloydban és A hon című újságban is jelent meg ismertetés. A hazai szabadkőműves lapok érdekesen viszonyultak az ese-

³² Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 138.

³³ „Olvastatott az Ungvár keletén dolgozó »Egyenlőség« □ [páholy] elaltatási kérvénye, melynek – a N. : O. : [Nagy-Oriens] iránti tartozások lerovásának feltétele alatt s teljesítése után hely adatott.” Hajnal, 3. évf. (1876) 12. sz. 180.

³⁴ Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 138.

³⁵ Ez mindmáig nem került elő, lehetséges, hogy a Barkóczy-család iratanyagában lappang.

³⁶ „A Nagy-Oriensnek 1876. évi május 3-ról kelt körrendeletével Hadik grófné felvétele semmisenk nyilvánítatik és a védelme alatt dolgozó páholyok kitorlérés terhe alatt nevezett grófné munkákra való bebocsátásától eltiltatnak, egyúttal felszólítatnak, hogy azon esetre, ha a grófné az okmányt érvényesíteni akarná, azt visszaküldeni el ne mulasszák.” Hajnal, 3. évf. (1876) 10. sz. 138.

³⁷ Hivatalos választ nem kaptak a Symbolikus Nagypáholytól: „a közgyűlés nem talál okot arra nézve, hogy a Hadik Barkóczy ügyben a Nagy-Oriens átirata alapján a n. : t. : [nagytisztelétű] nagymester t. : [testvér] ellen hivatalból fellépjen.” Hajnal, 3. évf. (1876) 12. sz. 182–183.

³⁸ „(...) az összes tisztikar lemondása folytán megejtett választások alkalmával a nagymester állomása egyelőre be nem töltetett, a nagymesteri teendőket vezetésével azonban ideiglenesen a helyettes N. : M. : [Nagymester] Berecz megbízott.

Ezen határozatban igen tapintatos megoldását látjuk a Hadik-Barkóczy ügy folytán a két nagyhatalom közt tényleg fennforgott feszültségnek (...)” Hajnal, 3. évf. (1876) 11. sz. 154.

ményekhez. A Nagyoriens lapja, a kétnyelvű (magyar és német) Hajnal folyamatosan beszámolt a fejleményekről, majd 1876 végén ezeket a cikkeket, határozatokat összegyűjtve és kiegészítve egységes szerkezetben publikálta. A János rendi Nagypáholy lapja viszont szinte egy szót se közölt az esettel kapcsolatban,³⁹ valószínűleg Pulszky tekintélyét védendő. Amikor Pulszky „önként” lemondott nagymesterré jelöléséről, akkor sem derült ki a lapból, hogy mi rejlik e mögött.⁴⁰ A bécsi szabadkőműves újságban, a *Freimaurer Zeitung*ban több cikk is javasolta a felvétel elismerését, azokat idézte a grófnőt támogató pamflet is.⁴¹

A *Hajnal*ban publikált irategyüttes német nyelvű változatát még abban az évben kiadták a nyilvánosság számára.⁴² A kiadványt jótét kezek azon hamarjában eljuttatták Hadik-Barkóczy Ilonához, aki mai kifejezéssel élve „olvasói levélben” tiltakozott a röpirat sérelmesnek talált kitételei ellen. Érdeemes megfigyelni, hogyan változott a grófnővel kapcsolatos írásk hangneme. Amíg nem lehetett tudni, hogy mi lesz a végkimenetel, nagyon tisztelt tudóan, a saját nézőpontjuk alapján, de tényszerűen írták le a történeteket (bár végig grófnének, nem pedig grófnőnek hívták), addig a felvételt megsemmisítő határozat után – látva, hogy a grófnő nem tudja érdekeit érvényesíteni, sem pedig retorziókkal élni –, az írásk stílusa egészen a pimaszságig durvult. A grófnő tiltakozó leveleit ugyan közölték a *Hajnal*ban,⁴³ de sértő kommentárokkal látták el.⁴⁴

A Nagyoriens nézőpontját kifejtő pamfletre válaszul hamarosan megjelent egy – szintén német nyelvű – replika, amely Hadik-Barkóczy Ilona álláspontját tükrözve azt bizonygatta, hogy a felvétel teljesen szabályos volt, és a grófnő jogszerűen szabadkőműves.⁴⁵ Az egyik fontos érv erre nézve az volt, hogy a Nagyoriens alkotmányában nem szerepel a szabadkőművesség feltételei között a jelölt neme. Az írás a Szövetségtanács felvételt érvénytelenítő határozatával szemben is erre az alkotmányra hivatkozott, amely csak a felvett kiskorúsága, erkölcstelensége és szellemi éretlensége esetén ad lehetőséget egy felvétel visszavonására.⁴⁶

³⁹ „1876. november 12-dikén, délelőtt 11 órakor tartandó IX. rendes évi nagygyűlésének napirendje (...)

2. (Belügy) Magyarország Nagy-oriense Hadik-Barkóczy grófné felvételére vonatkozó táblájának tárgyalása.” Kelet/Orient, 3. évf. (1876) november 12. 3.

⁴⁰ „1048/41. Budapest kel. : [keletén], 58;6. Decz. 5. (...)

A nagymesteri méltóság egyelőre be nem töltetett, és annak teendőivel a nagymester megválasztásáig a helyettes nagymester lett megbízva. (...)

Helyettes nagymester: Berecz Antal testv. : [testvér].” Kelet/Orient, 3. évf. (1876) november 12. 32–35.

⁴¹ *Die Rechtmässige Aufnahme der Gräfin Helene Hadik-Barkóczy in den Freimaurerbund, u. in d. Loge Egyenlőség in Orient Ungvár.* Budapest, 1877.

⁴² *Actenmässige Mitteilungen über die gesetzwidrige Aufnahme der Gräfin Helene Hadik-Barkóczy in den Freimaurerbund : officieller Bericht an den „Bundesrath des Grossorientes von Ungarn. Herstattet in der Sitzung vom 1. oktober 1867.* Budapest, 1876.

⁴³ Hajnal, 4. évf. (1877) 2. sz. 31–33.; Hajnal, 4. évf. (1877) 5. sz. 122.

⁴⁴ „Habár e nyilatkozat hangja nem mindég oly kifogástalan is, mint a melyet e lapok olvasói megszoktak: mégis egy hölgygel szemben elnézők leszünk s nem változtatunk semmit, nehogy a tisztelt grófnőnek ujólag ürgyvet nyujtsunk erőszakos eljárás ellen panaszkodhatni. (...) E szerint a tisztelt grófné mindenesetre többet tud mint mi.” Hajnal, 4. évf. (1877) 2. sz. 31–33.

⁴⁵ *Die Rechtmässige Aufnahme der Gräfin Helene Hadik-Barkóczy in den Freimaurerbund, u. in d. Loge Egyenlőség in Orient Ungvár.* Budapest, 1877.

⁴⁶ A Nagyoriens alkotmányából a 12. cikkely:

„1. Az illető személy még nem érte el a nagykorúságot

2. Hírneve és erkölcse nem makulátlan

3. Nem tisztességes foglalkozásból fedezi megélhetését, illetve nem tudja biztosítani azt

A szerző feltüntetése nélkül megjelent kiadványról elképzelhető, hogy a grófnő jobbkeze, Vezzerle Gyula írta. Vezzerle ugyanis azokról az 1848–1849-es eseményekről, amelyekben részt vett, álnéven publikált⁴⁷, tehát nem állt messze tőle a literátusság.

Összefoglaló értékelés

Végigkísérve az eset részleteit, megállapítható, hogy napjaink beszámolóit meglehetősen hézagosan és számos ponton tévesen írják le az eseményeket, ráadásul néha vitatható interpretációval.

William R. Denslow az angol nyelvű irodalomban jól ismert és számos kiadást megért *10,000 Famous Freemasons*⁴⁸ című művében diplomatikusan „szabadkőművesnek mondott” grófnőről beszél. Beszámolója szerint szabadkőműves ismeretségei alapján vették fel, de a felvételt érvénytelenítették, és a vétkesekre drákói büntetéseket szabtak ki. Más források megemlítik a grófnő fiúsítását és tájékozottságát a szabadkőművességet illetően.⁴⁹

Gelléri Mór szabadkőműves szerkesztő Hadik-Barkóczy Ilona halálára írt nekrológiájában tömören ismerteti az esetet, de a valóságosnál súlyosabb büntetésekről számol be, Pulszky szerepét pedig relativizálja.⁵⁰ Berényi Zsuzsanna Ágnes egyik írásában Hadik-Barkóczy Ilonát tévesen gróf Barkóczy Ferenc feleségéként említi –valójában a nagyapja volt.⁵¹ Egy másik cikkében már pontosabban írta le az esetet, de ott is tévedett a felvételi indokai és a büntetések tekintetében.⁵² A történeti hűségnek leginkább L. Nagy Zsuzsa beszámolója felel meg – viszont a rendkívül tömör ismertetés teljesen mellőzi a részleteket.⁵³

A közkeletű és mai szemmel magától értetődő emancipációs nézőpont csak töredékes magyarázatot ad. Nem egyszerűen arról van ugyanis szó, hogy a férfidominanciával átítatott korban egy szervezet visszautasítja egy nő felvételét a neme miatt. Vegyük észre, hogy az események magyarázatát a korabeli Magyarország és a nyugat-európai államok közötti eltérések adják!

Az egyik eltérés az angolszász precedensjog és a hazai porosz jellegű jogfelfogás különbsége. Hadik-Barkóczy Ilona eleinte abban bízott, hogy ha sikerül Elizabeth Aldworth esetéhez hasonlóvá tenni az övét – „ha már megtudta a titkokat, eskessük fel rá” –, akkor a precedens alapján őt is befogadják a szabadkőművesek. De ez az elképzelése nem vált be, egyrészt az angolszász és a porosz jogfelfogás különbsége miatt, másrészt a két eset idején fennállott szabadkőműves szervezeti felépítés kifejlettsége közötti eltérés miatt sem. Elizabeth Aldworth (1693–1775) idejében még nem létezett az a nagypáholyi bürokratikus

4. Oly mértékben képzetlen, hogy a kőműves Igazságokat képtelen felfogni vagy méltányolni.” *Magyarország Nagy-Oriense Alkotmánya, alapszabályai és törvénykezési szabályai*, 1873. 10.

⁴⁷ Deák Ágnes: *A besúgók és a közvélemény az 1860-as években*. Századvég, 11. évf. (2006) 39. sz. 10.

⁴⁸ Denslow, William R.: *10,000 Famous Freemasons*. Richmond, Virginia, 1957. 57–58. (http://www.phoenixmasonry.org/10,000_famous_freemasons/Volume_1_A_to_D.htm)

⁴⁹ Berg, Hans-Jürgen: *Frauen in der Freimaurerei*, <http://www.siegende-wahrheit.de/downloads/FraueninderFreimaurerei.pdf>; *The Builder Magazine*, vol. 7 (1921) no. 2. (http://www.phoenixmasonry.org/the_builder_1921_february.htm); Kidd, Karen: *Helene, Countess Hadik Barkoczy in: Haunted Chambers: the Lives of Early Women Freemasons*, New Orleans, 2009. 170–172.

⁵⁰ Gelléri Mór: *Egy magyar nőszabadkőműves (gróf Hadik-Barkóczy Ilona)*. In: Huszonöt év a királyi művészet szolgálatában 1880–1905. Budapest, 1905. 125–127.

⁵¹ Berényi Zsuzsanna Ágnes: *A szabadkőművesség kézikönyve*. Budapest, 2001. 108.

⁵² Berényi: *Szabadkőműves nők*, 15.

⁵³ L. Nagy: *Szabadkőművesek*, 35.

felvételi rendszer, amely primátust szerzett a páholyokban lefolytatott rituáléval szemben. Másrészt még nem szilárdult meg az a nagypáholyi szervezet, amely korlátozhatta a páholyok önállóságát. Érdemes lenne elemezni a szabadkőműves alkotmányok fejlődését, bővülését, ahogy egyre nagyobb mértékben rátelepszik a központosított bürokratikus szabályrendszer a páholyok életére.⁵⁴ A grófnő a páholyok elvitathatatlan jogosítványaira hivatkozott a felvételekkel kapcsolatban, amelyeket csak kivételes esetben bírálhat felül a nagypáholy; a nagypáholy pedig azt a megoldást választotta, hogy formai hiányosságok miatt nem ismerte el a felvétel érvényességét. Így formálisan nem kellett utólag érvénytelenítenie a valóban a páholyok illetékességébe tartozó beavatást.

A másik tényező az a furcsaság, hogy a rendi örökséggel küszködő Magyarországon éppen egy ahhoz igazodó jogintézmény, a fiúsítás adott – persze csak korlátozottan – az arisztokrácia kiválasztott nőtagjainak önrendelkezési jogokat. Egyébként a lányok az apjuk, a feleségek a férjük gyámsága alatt éltek. Hadik-Barkóczy Ilona tehát egy rendies jogintézmény alapján küzdött a férfiakkal való egyenjogúságáért, a szabadkőművesek pedig a polgári egyenlőség eszme talaján állva zárták be kapuikat a grófnő előtt. (A *Hajnal* cikkeiben többször utalnak arra, hogy azért sem engedhetnek, mert az a vagyon és rang előtti behódolás lenne.) Nincsenek persze kétségeim afelől, hogy a nők egyenjogú partnerségének elutasításában ez az indok csak kisebb súllyal érvényesült.

A grófnő fiúsításának elfogadása vagy el nem fogadása a szabadkőművességbe való felvétele kapcsán felveti azt a régi kérdést is, hogy a nők kirekesztése a szabadkőművességből a szabadkőművesség alapszabálya, az andersoni alkotmány megfogalmazásában⁵⁵ mire vonatkozik valójában – a nemre vagy a jog előtti cselekvőképességre, illetve -képtelenségre. Nekem az a véleményem, hogy Anderson szövegében a biológia nemek (férfi, nő) valójában a modern megfogalmazással társadalmi nemnek nevezett funkciót töltik be. A több ezer éves patriarchális berendezkedés következményeképpen azonban ez a különbség fel sem merült írójában, és gyakran még ma is elfeledkeznek róla olvasói. Ezért is volt lehetséges – s nem egyszerű figyelmetlenség következtében –, hogy a magyar Nagyoriens alkotmányából ugyanúgy, mint a mintájául szolgáló francia Nagyoriens alapszabályából⁵⁶ is kimaradt

⁵⁴ Éppen napjainkban érték el a Francia Nagyoriens páholyai, hogy a nagypáholy már nem tilthatja meg számukra nők felvételét. Az erre vonatkozó határozati javaslatok a Nagyoriens éves küldöttgyűlésének szavazásain rendre alulmaradtak; a szabadkőműves legfelsőbb bíróság viszont helyt adott az erre vonatkozó 2010-es indítványnak. http://index.hu/kulfold/2010/04/11/mar_nok_is_tagjai_lehetnek_a_francia_szabadkomuves_paholynak/

⁵⁵ „The Persons admitted Members of a Lodge must be good and true Men, free-born, and of mature and discreet Age, no Bondmen, no Women, no immoral or scandalous Men, but of good Report.” Anderson, James: *The Constitutions of the Free-Masons*. Philadelphia, 1734. Reprint, 49.; vö. „A Páholy tagjául fogadott személyek jó és igaz férfiak, szabadnak születettek, érett és megfontolt korúak kell, hogy legyenek, sem szolgasorsúak, sem nők sem rosszerkölcű vagy botránysos életű emberek, hanem jóhírűek.” Ditrói Ákos fordítása. In: Berényi Zsuzsanna Ágnes: *A szabadkőművesség kézikönyve*, 51.; „A Páholy Tagjaiul felvett Személyek csak jó és igaz, szabadon született, érett és megfontolt korú Férfiak lehetnek, nem Jobbágyok, nem Nők, nem erkölcstelen vagy botránysos életű Férfiak, hanem jó Hírűek.” Galambos István fordítása. Kelet, 40. évf. (1997) szeptember 2.

⁵⁶ „XI. CZIKK

Senki sem lehet szabadkőműves és senki sem élvezheti ezen cím jogait: ha

- 1) 21-ik korévét be nem töltötte,
- 2) nem kifogástalan hírű és erkölcsű,
- 3) nem bir tisztességes foglalkozással és nem igazolhatja, hogy elégséges keresettel bír,

ez a követelmény. Annyira természetes volt a férfiközpontúság, annyira elképzelhetetlen a nők szabadkőműves páholyokba felvételének a lehetősége, hogy ki sem zárták expliciten. Felmerülhetne még az a lehetőség is, hogy a Nagyoriens alkotmányából csak a magyarra fordítás során „túnt el” a hímnem, de ezt a német nyelvű alkotmányszöveg vizsgálatával ki-zárhatjuk – egyébként ezt az eshetőséget a grófnő védelmében íródott röpirat is megvizsgálta és elvetette.

Külön kérdés Pulszky Ferenc szerepének értékelése. Vajon tudatosan a női emancipáció érdekében próbálta protezsáltját felvételni a szabadkőművességbe, vagy csak annak női szeszélyét próbálta kielégíteni? Nem tudható, mivel erről nem írt 1880–1882-ben „Életem és korom” címen négy kötetben megjelent önéletrajzában. Viszont jellemző lehetett talán rá az a módszer, ahogy a könnyebb utat próbálta járni, a Nagyoriens egyik páholyába akarta felvételni a grófnőt, mivel saját nagypáholyában ezt nem merete megkockáztatni. Ha nem is volt akkoriban olyan nagy különbség az angol és francia irányzatú szabadkőművesség között, mint manapság, a János-rendiek valószínűleg már akkor is merevebbek lehettek.

Egy dolgot viszont valószínűleg elősegített Hadik-Barkóczy Ilona esete, mégpedig a két nagypáholy egyesülését, amelyhez hasonló mindmáig nem fordult elő a szabadkőműves világtörténelemben. Pulszky érintettsége folytán valószínűleg engedékenyebb tárgyalópartnere lehetett a Nagyoriensnek, különösen ha nagymester akart lenni az egyesült nagypáholyban. És az akart lenni.

LÁSZLÓ VÁRI

Helene Hadik-Barkóczy and the Freemasons

The paper describes in detail and analyzes the unduly neglected story of the initiation of a woman, the countess Helene Hadik-Barkóczy as a Freemason and the subsequent annulment of the process. In Hungary, there were two masonic Grand Lodges, The Grand Lodge of St. John and the Grand Orient, which operated independently from each other. With the support of Johannite Grand Master Ferenc Pulszky, the countess' initiation was carried out in a provincial lodge of the Grand Orient. Her initiation was then declared void by the Grand Orient and the participants were punished. To support her request and later the validity of the initiation, the countess referred to precedent. Her argument was based on her knowledge about Freemasonry, her legal status as a male heir (praefectio) and the lack of gender requirements in the constitution of the Grand Orient. On the basis of a Prussian concept of law typical in the country at the time, the latter revoked the initiation with reference to non-compliance with the bureaucratic formal requirements of the Grand Orient. It is an interesting contradiction that while the countess' emancipatory claims were based on a feudalistic institution (praefectio) the basis for the Freemasons' refusal was the ideal of civic equality.

4) ha nem bir legalább elemi képzettséggel, mely elkerülhetetlen szükséges a szabadkőművesi igazságok megértésére és mélytányulására,

5) ha nem lakik legalább 6 hó óta azon megyében, vagy annak 12 mértföldnyi körületében, amelyben a páholy létezik.” *A Francia-országi szabad-kőművesi rend alkotó közgyűlésének 1865-ik június 8-án tartott ülésében megszavazott Alkotmány, fordítva az eredetiből a Pest K.: [Keletén] dolgozó „Corvin Mátyás” □ rendelete folytán. Pest, 1871.*